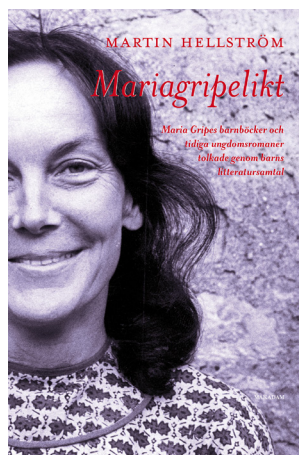

Review/Recension

MARTIN HELLSTRÖM
MARIAGRIPELIKT
**Maria Gripes barn-
böcker och tidiga ungdoms-
romaner tolkade genom
barns litteratursamtal**

Göteborg: Makadam förlag, 2022.

Skrifter utgivna av Svenska barnboks-
institutet, nr 161 (167 s.)

Maria Gripes (1923–2007) författarskap lyfts i dag fram som ett av de stora i den svenska barnlitteraturen: Hennes böcker har lästs och uppskattats av både barn och vuxna, diskuterats och analyserats av såväl recensenter som litteraturvetare. Från och med debuten 1954 fram till och med 1997, då hennes sista text kom av trycket, publicerade hon en bra bit över trettio titlar. Hennes böcker har översatts till sammanlagt tjugonio språk och för sitt författarskap mottog hon flera utmärkelser, bland annat H. C. Andersen-medaljen och Litteraturfrämjandets stora pris.

Genombrottet kom med böckerna om Josefin och Hugo som publicerades under 1960-talet. Här, liksom i böckerna om pojken Elvis Karlsson, som dominerade hennes 1970-tal, sågs barnets sätt att uppfatta tillvaron och de vuxna komma till uttryck på ett nytt sätt. På 1980-talet, egentligen från och med *Tordyveln flyger i skymningen* (1978) kretsade hennes böcker på ett tydligare sätt kring existentiella frågor och kring upplevelser av gåtfulla samband i tillvaron. Hennes texter präglades vid samma tid allt tydligare av litterära grepp som ledmotiv, symbolik och intertexter. Många av Gripes böcker uppvisar också ett sofistikerat berättarperspektiv.

Någon gång efter sekelskiftet 2000 blev det tydligt att Gripes författarskap hamnat lite i skymundan. Varför är kanske svårt att säga men flera av hennes böcker framhölls i olika sammanhang som alltför svåra för de flesta unga läsare. Att utgåvorna av en del böcker vid samma tid var bleka och tråkiga kan knappast ha hjälpt upp saken.

Även inom forskningen runt Gripes författarskap inträdde en lakun efter millennieskiftet. År 2000 publicerades litteraturhistori-

kern Ying Toijer-Nilssons monografi *Skuggornas förtrogna. Om Maria Gripe* som tar ett helhetsgrepp på författarskapet. Det är väl inte omöjligt att forskningen uppfattade det som att det mesta var sagt, åtminstone för ett tag framöver. Helt förbigånget inom forskningen har författarskapet emellertid inte varit, det kan till exempel vara värt att påpeka att tidskriften *Opsis barnkultur. Om barnkultur för vuxna* år 2014 ägnade ett innehållsrikt specialnummer åt hennes författarskap.

I dagarna har emellertid en ny forskningsvolym sett dagens ljus: *Mariagripelikt. Maria Gripes barnböcker och tidiga ungdomsromaner tolkade genom barns litteratursamtal* (2022) av litteraturvetaren Martin Hellström vid Linnéuniversitetet. Hellström presenterar här ett projekt som utgör något av ett pionjärarbete. Som titeln anger har ett antal – närmare bestämt tjugosju – böcker av Maria Gripe tolkats i samtal mellan Hellström och några barn. Hellström menar att det inom barnlitteraturforskningen är angeläget att barns läsningar av barnböcker beaktas och framhåller att barn enligt barnkonventionen har rätt att göra sina röster hörda inom områden som berör dem, i detta fall alltså barnlitteraturen.

I första hand har samtalen gått ut på att hitta det karaktäristiska, det "Mariagripelika" i böckernas genre, tematik och karaktärsskildring. Det rör sig inte om en receptionsstudie, något som Hellström upprepar flera gånger. Barnen beskrivs som "medforskare", de är inte undersökningens objekt utan medforskande subjekt i en estetiskt orienterad undersökning av Maria Gripes författarskap. Hellström betonar undersökningens fokus på det estetiska men en didaktisk utgångspunkt aktualiseras ändå i mitt tycke genom frågan om "hur man kan närma sig barns förståelse [av litteraturen] och presentera den som en tolkning relevant för andra" (26, min kursivering).

I korthet kan projektet beskrivas som att Martin Hellström under sex års tid träffat och samtalat med sju barn som vid undersökningens ingång var mellan nio och elva år gamla och således vid projektets slut befann sig en bra bit in i tonåren. Träffarna har dels utgjorts av kortare möten, dels av lägerveckor. Träffarna har kretsat kring "lek, fika och samtal" (11). Högläsningen av Gripes böcker och de påföljande utforskande litteratursamtalen har alltså ägt rum under relativt fria former. I början skedde analysen dessutom genom olika slag av dramatiseringar, inte minst lek. Målet för träffarna har varit att ge plats för alla deltagares tankar om böckerna och att nå fram till en analys som skapas genom litteratursamtal.

Som framhållits har det varit Gripes böcker sedda genom barns ögon som stått i fokus, det vill säga Gripes böcker tolkade utifrån en annan förståelsehorisont än den vuxna litteraturvetarens. I bak-

grunden finns receptionsteoretikern Wolfgang Isters tankar om läsaren som medskapare, liksom mer didaktiskt orienterade tankar från Louise Rosenblatt (tanken om en estetisk läsning där läsarens upplevelse av texten står i fokus) och Judith Langer (resonemang kring läsarens "upplevelsevärld" som enligt Langer skapas i mötet med en text). Hellström refererar dessutom till litteraturvetaren Rita Felskis sökande efter ett nytt litteraturvetenskapligt förhållningssätt, med ett större intresse för läsarens upplevelse av och engagemang i texten.

Ansvarsfördelningen inom projektet beskriver Hellström som att han som forskare har valt att det är Maria Gripes böcker som ska läsas. Varför just dessa resonerar Hellström relativt kortfattat om. Motiveringar är emellertid att det tidiga författarskapet är förhållandevis utforskat samt att han intresserat sig för författarskap som "hamnat i Astrid Lindgrens skugga" (26).

Hellström har valt medforskarna, som redan innan de rekryterades utgjorde en grupp i ett annat sammanhang. Hellström har läst högt, lett samtalen, spelat in, antecknat, transkriberat och sammanfattat. Det vill säga i mycket tillämpat en metod som är vanlig inom etnologin varifrån inspiration till arbetssättet hämtats. Metoden med barn som medforskare har även den inspirerats av etnologin. Likt etnologen reflekterar Hellström återkommande över sin roll och säger sig sträva efter att i så liten grad som möjligt förvanska och förvränga samtalen.

Medforskarna å sin sida har valt vilka böcker av Maria Gripe som ska läsas och i vilken ordning. I samtalen är det likaledes medforskarna som lyft fram vad som varit viktigt i texterna och hur detta ska formuleras. De har enligt Hellström diskuterat utifrån egna begrepp som formulerats under resans gång. Nu framstår väl åtminstone vissa av begreppen snarast som versioner av sådant barnen troligen mött i skolans svenskundervisning och enligt Hellström har "analysen hållit sig inom det som är kärnan för svenskämnet, sätten att berätta och läsarens olika sätt att förstå" (154).

Genrebegreppet används till exempel på sedvanligt sätt som en utgångspunkt för att etablera en förståelseram, men medforskarnas uttryck har ibland en lite annorlunda vinkling. Uttrycket "blandad genre", som troligen av den "vanliga" litteraturvetaren skulle uppfattas som ett tämligen neutralt uttryck för att beskriva en texts blandning av inslag som vetter mot olika genrer, har för medforskarna burit också på en värdering genom att uttrycket står för en *lyckad* sammanflätning av olika genrelement. Ett annat genrebegrepp som återkommer i medforskarnas samtal är "otydlig genre" som används för att beskriva att textens genretillhörighet, dess sätt att blanda olika genremässiga inslag, uppfattas som alltför oklar och att texten där-

med förlorar i fokus. Andra begrepp har mer specifikt velat fånga just Maria Gripes speciella sätt att skriva: "Mariagripenaturligt" används för att beteckna texternas skildring av mystiskt laddade ögonblick och betydelsefulla samband, medan "Mariagripestilen" och "Mariagripelikt" utgör sammanfattande begrepp för det som medforskarna sett som utmärkande för författarskapet i sin helhet.

En hel del av det Mariagripelika sammanfaller med eller ligger nära det som tidigare litteraturvetare sett som karaktäristiskt, inte minst det Mariagripenaturliga. Däremot ser medforskarnas värdering av de olika böckerna i några fall lite annorlunda ut än den konventionella litteraturvetenskapens och bokrecensenternas. Gripes debutbok *I vår lilla stad* (1954) som i stort sett avfärdats som en bagatell av den vuxna litteraturvärlden vill en av Hellströms medforskare placera bland Gripes klassiker och ytterligare en annan medforskare säger sig inte tycka särskilt mycket om Gripes böcker överhuvudtaget. Det framgår följaktligen tydligt att de olika medforskarnas värderingar skiljer sig åt sinsemellan. *Pappa Pellerins dotter* (1963) och *Agnes Cecilia. En sällsam historia* (1981) framstår emellertid som texter som tycks ha engagerat de flesta av medforskarna.

Hellströms forskningsrapport *Mariagripelikt* består av sammanlagt tio kapitel varav den absoluta huvuddelen, åtta kapitel, ägnas samtalen kring Gripes böcker och några filmatiseringar. I kapitlet "Inledning" presenteras undersökningens teoretiska och metodiska utgångspunkter liksom en kortfattad redogörelse för förhållandet till tidigare forskning. Ytterligare reflektioner runt metodiska frågor och komplikationer finns inskjutna i ett par av "samtalskapitlen" under rubriken "Inpass - Metodkritik", kanske för att markera att reflektionerna uppstått under arbetets gång. Kapitlen följer i viss mån kronologin i såväl samtalen runt böckerna som i Gripes författarskap: Det första samtalskapitlet, "I småbarnens värld", redogör för samtal runt Gripes tidigaste böcker, utgivna under 1950-talet, och det sista kapitlet "Tillbaka till tonårstiden" avslutas med en redogörelse för samtalen runt *Agnes Cecilia. En sällsam historia* som är den senast utgivna bok som undersökningen omfattar och som också fått utgöra slutpunkten för undersökningen/samtalen. Någon riktigt strikt kronologi när det gäller den ordning i vilken böckerna diskuterats rör det sig emellertid inte om, till exempel diskuterades två av de böcker som redovisas i det första kapitlet, *Sebastian och skuggan* (1957) och *Stackars lilla Q* (1957), under projektets sista år. Detta har bland annat burit med sig att medforskarnas utveckling som läsare kommit till synes.

Medforskarna har valt vilka böcker som ska behandlas i de olika kapitlen och de har formulerat kapitlens rubriker. Dessa anknyter

ibland till de olika böckernas tilltänkta läsare, förutom "I småbarnens värld" finns här "Gästspel i tonårsrummet" och "Tillbaka till tonårstiden". Andra rubriker fokuserar på vad som setts som författarskapets utveckling och/eller karaktäristiska drag för författarskapet i sin helhet: Kapitlen "Gripe hittar hem", "Vem är det som berättar?", "In i sagans värld" och "Förtroliga samtal" ägnas samtliga åt det som slutligen ses som det "Mariagripelika". Det "Mariagripelika" inleder sedan bokens "Avslutning". Här sammanfattar och utvärderar medforskarna och Hellström undersökningens resultat.

Vad kan då barnlitteraturforskningen tänkas ha lärt sig av projektet? Att dagens barnläsare kan ha förmåga att möta och förstå böckerna står klart. Det är intressant att få ta del av hur de här barnen förstått de här böckerna utifrån en estetisk aspekt; deras tolkning och förståelse framstår i enlighet med vad Hellström eftersträvat som "relevant för andra". Projektets mål att samtidigt finna former för att nå fram till barnens tolkning har emellertid skapat en viss ambivalens i undersökningen. Till detta har också den etnologiskt inspirerade metoden och avrapporteringen av litteratursamtalet bidragit. Fokus har på ett naturligt sätt kommit att hamna på själva samtalen och trots att Hellström anger att han inte i första hand varit ute efter att belysa litteratursamtalets möjligheter är det ändå där jag som läsare av rapporten tycker att den största behållningen finns. Samtalen som sådana är också, såvitt jag kan förstå, vad medforskarna mest uppskattat. Litteratursamtalen har bland annat givit dem möjligheter att utveckla förmågan att uttrycka sig i samband med ett friare och mer engagerat utforskande av texterna än vad skolans ofta mycket styrda litteratursamtal med fokus på "läxboksfrågor" (152) erbjudit. De framhåller att Gripes texter varit tillräckligt svårtolkade för att vara intressanta att diskutera. Detta till skillnad från många av de texter som diskuteras i skolan: "Om budskapet är 'alla ska få vara sig själva' så finns det inte så mycket att säga. 'Om det sägs att man inte ska mobbas, vem kan då tycka något annat?'" (154).

När det gäller Hellströms redogörelse för såväl teoretiska utgångspunkter som samtal är framställningen tydlig och samtidigt ledig. För läsaren är det intressant och därmed engagerande att få ta del av medforskarnas läsningar och samtal och att få följa deras tilltagande litterära och formuleringsmässiga kompetens, och jag tänker att åtminstone delar av forskningsrapporten ska få utgöra viktig läsning för mina lärarstudenter.

*Carina Lidström
Docent i litteraturvetenskap
Örebro universitet*